

UDK 1Heidegger, M.
82-1:1
<https://doi.org/10.53745/bs.92.4.2>
Primljeno: 22. 9. 2022.
Prihvaćeno: 15. 3. 2023.
Izvorni znanstveni rad

POSTAV I SLOBODA

Martina VOLAREVIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Lorenza Jägera 9, 31 000 Osijek
mzezelj1@gmail.com

Sažetak

Ovaj rad smjera prema uspostavljanju odnosa između Heideggerove filozofije prije okreta (*Kehre*) i one nakon njega. Temeljni je stav rada da se Heideggerov opus treba razumijevati kao cjelina, izbjegavajući uvriježenu podjelu na fenomenološku fundamentalnu ontologiju egzistencijalne analitike tubitka i misleće pjesništvo. U skladu s time, u radu se pomoću egzistencijala pravosti i nepravosti interpretira pomak od čovjekova života pod vlašću ispostavljajućeg nalaganja postava i pjesničke egzistencije kojoj se na prosvjetlini stječe bitak. Pjesnik obitava u pravosti kada je kadar odgovarati bezvučnoj kazi govora bitka imenujući biće u svom pjevanju. On je u pravosti jer je u skladu sa svojom biti bića usmjerenog na bitak, jer svojim pjesničkim govorom izriče biće u njegovu bitku i time je u blizini bitka samog.

Ključne riječi: Martin Heidegger, (ne)pravost egzistencije, postav, okret, umjetnost, pjesništvo

Uvod

Uvriježeno je Heideggerovu filozofiju dijeliti na ranu i kasnu. U središtu je ranog mišljenja fenomenologija kao metoda fundamentalne ontologije koja je egzistencijalna analitika tubitka,¹ dok se kasna filozofija kreće u okruhu problema jezika, pjesništva i mišljenja. Prijelomnom se točkom smatra okret (*Kehre*), koji bi trebao razdvajati Heideggerovo mišljenje. Sam Heidegger ističe da je jedino mjesto na kojem je nastao okret u njegovoj filozofiji već u *Bitku i vremenu*, gdje inzistira na napuštanju metafizičkog subjektivizma. Egzistencijalna analitika

¹ Usp. Martin HEIDEGGER, *Sein und Zeit*, Tübingen, 1967.

tubitka inzistira da bitak nije nešto do čega predstavljajući subjekt može doprijeti. Umjesto toga, bitak kao prisutnost u smislu neskrivenosti skrivenog prilazi tubitku koji je u svojoj biti usmjeren prema bitku.² Ono što on oslovljava kao okret u *Pismu o humanizmu*, kada replicira Sartreu na nedovršenu prirodu *Bitka i vremena*, tiče se pomaka od mišljenja bitka i vremena prema mišljenju vremena i bitka.³ Taj pomak treba misliti kao vremensku narav razotkrivanja bitka jer bitak se daje skrivajući, te je ponovno mišljenje prethodnih zakrivanja bitka u smislu njegove povijesti jedini put da se izrazi njegovo značenje u jeziku. Okret, ukoliko se o njemu može govoriti, očituje se u napuštanju metafizičkog načina govora o bitku, koji se pokazao kao manjkav za kazivanje bitka u jeziku. Dakle, kako sam Heidegger ističe, okret nije posljedica promjene stajališta ni napuštanja temeljnog pitanja, koje je kroz cijelo njegovo mišljenje bilo i ostalo pitanje o bitku, već je posljedica samoskrivajuće naravi bitka samog. Jednako tako tematika »ranog« Heideggera nije napuštena, već se na nju daje iscrpan odgovor u mišljenju »kasnog« Heideggera.⁴

U skladu s navedenim, ovaj rad iznosi način na koji »kasni« Heidegger promišlja prijelaz od nepravosti egzistencije prema njezinoj pravosti (*Eigentlichkeit*). Navedeno razlikovanje (ne)pravosti egzistencije Heidegger oblikuje u *Bitku i vremenu*, gdje pod nepravom egzistencijom podrazumijeva svakodnevnu egzistenciju tubitka koja se ravna prema javnom mnijenju drugih. Dakle, samim time što je tubitak uvijek već u svijetu s drugima iščezava mogućnost inicijalnog samoodređenja. On si utvara da samostalno gospodari svojom egzistencijom, dok poslušno slijedi običajno zacrtane obrasce i norme djelovanja. Ukoliko živi takvu nepravu egzistenciju, tubitak je izvan svoje biti jer on je biće koje je po svojoj biti usmjereno na bitak. Tubitak svoje samoodređenje koje je u skladu s njegovom biti tek treba osvojiti. Ukoliko je ugođen za pravost, on se kreće preko tjeskobnog čuvstvovanja (*ängstliche Befindlichkeit*) i istrčavanja u smrt (*Vorlaufen in den Tod*) u svoju pravost. Tubitak tjeskobno čuvstvuje ukoliko prestaje biti ispunjen svojim življenjem kako je određeno prema javnom mnijenju. On uviđa da je takva egzistencija ništetna te više ne želi biti određen javnim mnijenjem.

² Usp. William J. RICHARDSON, *Through Phenomenology to Thought*, New York, 2003., XVIII. Sutlić na temelju Heideggerova pisma Richardsonu dolazi do nešto drukčijeg zaključka. On smatra da sam Heidegger prihvaća navedenu podjelu, no da pritom treba imati na umu da je ono mišljeno u kasnijoj fazi moguće misliti samo polazeći od ranije faze te da je ono ranije moguće misliti ukoliko je sadržano u kasnijoj fazi. Heidegger uistinu izriče navedeni stav, no preplitanje ranijeg i kasnijeg mišljenja te prožetost tematike koja ostaje usmjerena prema pitanju o bitku dovodi u pitanje podjelu cjelovitoga Heideggerova djela. Usp. Vanja SUTLIĆ, *Kako čitati Heideggera*, Zagreb, 1989., 32.

³ Usp. Martin HEIDEGGER, *Wegmarken*, Gesamtausgabe 9, Frankfurt am Main, 1976., 313-365.

⁴ Usp. William J. RICHARDSON, *Through Phenomenology to Thought*, XX.

U mišljenju na smrt, u smislu mišljenja krajnje nemogućnosti vlastite egzistencije, tubitku se promalja njegova bit kao onoga koji je usmjeren prema bitku.⁵ U kasnijim spisima kao nepravu egzistenciju možemo razumijevati življenje čovjeka pod vlašću postava, gdje je on porobljen i sveden na svoju životinjsku prirodu. Kao prijelaz prema pravosti pokazuje se umjetničko stvaranje i pjesništvo (*Dichtung*) jer pjesnici (*Dichter*) su oni koji su najbliži stjecaju (*Ereignis*) sijevanja (*Blitzen*) bitka na prosvjetlini (*Lichtung*).

1. Nepravost egzistencije u doba vladavine postava

Pod dobom vladavine postava (*Ge-stell*) Heidegger razumijeva doba dovršetka metafizike. Metafizika je pojam koji za Heideggera obuhvaća tradiciju filozofije koja misli bitak kao svojstvo bića. U metafizici vlada zaborav bitka jer ona u svom rasponu od predsokratovaca do Nietzschea uvijek na mjestu bitka misli biće. Ta pomutnja nastaje jer metafizika predstavlja bitak samo kao bitak bića, zaboravljajući bitak koji stoji u temelju i omogućava bitak bića. Unatoč metafizičkom zaboravu bitka, metafizičko predstavljanje bića uvijek na neki način razotkriva i bitak jer bitak je mišljen, iako samo u krnjem obliku bitka bića.⁶ Zadatak dovršenja metafizike počeo je u povijesti filozofije Hegelovom metafizikom apsolutnog znanja kao volje duha. U Nietzscheovoj filozofiji dovršetak metafizike doseže puninu jer se pojavljuje kao volja za volju, volja koja se bezuvjetno bavi sama sobom kao voljom života. Tehnika je osnovna forma pojavljivanja volje za voljom koja poprima obličje izračunavanja i organiziranja cjeline postojećega, a pritom je njezin krajnji skriveni cilj osiguravanje sebe same. Zato se može reći da je proračunavanje koje je sebe podredilo zahtjevu osiguravanja poretka obilježje doba dovršetka metafizike. Sprega znanosti i tehnike u osiguravajućem računanju posljedica je nadilaženja nedostatka prozrokovanog prazninom bitka. Tehnika pruža nadomjestak za zaborav bitka kroz potrošnju sirovina u masovnoj proizvodnji koja je rukovođena osiguravajućim računanjem. Volja za volju u obličju tehnike iskorištava prirodu, imajući pritom za cilj samo potrošnju.⁷

U temelju djelovanja volje za voljom leži postav kao sebesabirući zbor koji rukovodi računajuće postavljanje tehnike. Sabiranje postava iznalazi novi modus postavljanja u vidu izazivanja (*Herausfordern*). Za razliku od tradicionalnog novovjekovnog postavljanja koje postavlja biće pred sebe u vidu pred-

⁵ Usp. Martin HEIDEGGER, *Sein und Zeit*, 183-191, 260-265.

⁶ Usp. Martin HEIDEGGER, *Was ist Metaphysik?*, Frankfurt am Main, 1949., 7-12.

⁷ Usp. Martin HEIDEGGER, *Vorträge und Aufsätze*, Pfullingen, 1954., 70-75.

stave (*Vorstellung*), postavljanje postava je izazivanje koje prisiljava postojeće da poprimi željeni oblik, npr. prirodu da ispostavi energiju i čovjeka da odgovori tom izazovu. Izazivanjem postav nagoni sve prisutno u kruženje nalagajućeg ispostavljanja (*Bestellung*) prema znanstveno⁸ utvrđenim predviđanjima najveće učinkovitosti. Na taj način nalagajuće ispostavljanje organizira sve prisutno u kruženje koje osvaja unaprijed zacrtane posljedice. Prisutno koje nije uključeno u aktualno nalagajuće ispostavljanje pohranjeno je u ostavu (*Bestand*) u kojoj čeka kao raspoloživo svoje uključenje u kruženje nalagajućeg ispostavljanja. »Ali putnički zrakoplov koji stoji na pisti, [...] On stoji na uzletištu otkriven samo kao ostava, ukoliko je ispostavljen da bi osigurao mogućnost transporta.«⁹

Čovjek je u jednakoj mjeri podređen postavu,¹⁰ koji ga svodi na ispostavljača ostave (*Besteller des Bestandes*). Postav rukovodi ljudskim djelovanjem na instinktivnoj razini, pokazujući se kao hipertrofija računajućeg razuma nadčovjeka koji pokušava obuhvatiti cjelinu postojećeg u svojoj bezuvjetnoj kalkulaciji. Davanje primata proračunavanju pri voljnom djelovanju Heidegger izjednačava s instinktom (*Instinkt*) te je čovjek *animal rationale* u punom smislu riječi. Djelovanje čovjeka svedeno na njegovu animalnu prirodu¹¹ izjednačeno je sa životinjskim instinktivnim ponašanjem koje izbjegava

⁸ Heidegger smatra izlišnom raspravu o prethođenju između moderne prirodne znanosti i tehnike jer obje proistječu iz postava. Razvoj prirodne znanosti koja je upućena na tehničke aparature na početku novovjekovlja jasan je znak da je već tu počela dominacija postava. Za vlast postava karakteristično ponašanje čovjeka već se pokazuje u načinu na koji egzaktne znanosti tretiraju prirodu. Fizika i ostale prirodne znanosti iznose sile prirode koje su dio tehnike i to svodeći prirodne sile na izračunljive učinke. Moderne znanosti, posebice fiziku, sila zanima samo kao objekt izračuna, što je razlog zašto je moderna fizika predodžbeno nezorna. Za novovjekovnu fiziku priroda je izračunljiv sklop sila koji treba izazvati u eksperimentu da bi se ispitaio doseg i učinak njihova djelovanja. U pokusnoj provjeri ispituje se najučinkovitiji način primjene prirodnih sila za rad tehničkih aparatura. Utvrđeni izračuni izmjerljivih učinaka prirodnih sila pohranjeni su u ostavi kao informacije dostupne za buduće upotrebe. Usp. Martin HEIDEGGER, *Vorträge und Aufsätze*, 31-41.

⁹ *Isto*, 17: »Aber ein Verkehrsflugzeug, das auf der Startbahn steht, ... Entborgen steht sie auf der Rollbahn nur als Bestand, insofern sie bestellt ist, die Möglichkeit des Transports sicherzustellen.«

¹⁰ Paić smatra da »samostalno upravljanje praksom« o kojem prema njegovu sudu Heidegger govori u tekstu *Doba slike svijeta* znači da je posrijedi mišljenje koje omogućuje dolazak one tehnologije koja više ne potrebuje nikakvu izvanjsku pomoć čovjeka. Iako je besmisleno negirati doseg automatizacije, ona ne znači samostalno upravljanje »umjetnog uma« stroja jer čovjek ostaje potreban u smislu naručitelja i rukovoditelja ispostavljanja nalaganja. Usp. Zarko PAIĆ, *Informacija i kazivanje; Heideggerovi prilozi raspravi o kibernetici i nihilizmu*, u: Rusmir ŠADIĆ – Boško PEŠIĆ (ur.), *Heideggerov kraj*, Tuzla – Zagreb, 2017., 61.

¹¹ Sloterdijk se u svom odgovoru na Heideggerovo *Pismo o humanizmu* zalaže za povratak na nagonско uvjetovan spregom znanosti i tehnike. Za njega je početak novog doba kraj humanizma koji se pokazuje kao nestajanje krhke ljudskosti prevučene preko životinjskog temelja čovjeka. Nestanak humanizma otvara prostor za znanstveno-tehničke genetske

štetno i slijedi korisno na temelju razumske kalkulacije. Kalkulacija osigurava poredak u kojem bezuvjetne mogućnosti proizvodnje čine ljudski život lagodnijim nauštrb neobuzdane eksploatacije sirovina. Cjelina je ljudskih stremljenja podređena planiranju i osiguravanju neprekinutog ispostavljajućeg nalaganja. Čovjek koji je ispostavljač umišlja si da je gospodar Zemlje¹² kojemu su sva ostala bića dana na raspolaganje prema njegovoj volji. Kada je obmanut prividom vlastite dominacije, čovjeku se čini da susreće vlastitu bit. Ljudsko djelovanje postaje besciljno krećući se u ciklusima proizvodnje i potrošnje te se bitno ne razlikuje od životinjskog opstanka koji je vođen zadovoljenjem instinktivnih potreba.¹³ »U međuvremenu čovjek upravo kao onaj koji je tako ugrožen uznosi se do položaja gospodara Zemlje. Na taj način prevladava dojam da sve što čovjek susreće postoji samo ukoliko je njegova napravina. Taj dojam stvara posljednji varljivi privid: izgleda kao da čovjek svugdje susreće još samo samoga sebe.«¹⁴

Početak djelovanja postava može se vidjeti već u novom vijeku. U novovjekovlju čovjek je isključen iz svijeta i stavljen pred svijet kao predstavljatelj kojemu je cjelina svijeta dana kao predstava u njegovoj svijesti. On dovodi ono prisutno pred sebe bez obzira je li riječ o samo predstavljajućem dovođenju čiji je ishod predstava ili je riječ o izrađujućem koje stvara djelo. Takvim djelovanjem čovjek

---

manipulacije ljudskom prirodom. Usp. Peter SLOTERDIJK, *Regeln für den Menschenpark*, Frankfurt am Main, 1999., 43-59.

¹² Heidegger smatra da je kartezijansko mišljenje postavljanjem čovjeka kao *cogita* koji je temelj svakog mišljenja zaslužno za novovjekovno postavljanje čovjeka kao mjere svih stvari. Ukoliko je čovjek *subjectum*, a sve što jest je dano kao njegove *cogitationes*, svijet se smatra slikom jer bitak je bića dan isključivo kao predstavljenost (*Vorgestelltheit*). To znači da se biće u cjelini ravna prema čovjeku i ovisi o tome je li ga je on priveo pred sebe i predstavio. Usp. Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, GA 5, Frankfurt am Main, 1977., 75-113. Takvom je postavljanju čovjeka na povlašteno mjesto pridonijelo novovjekovno oslobađanje od kršćanskih srednjovjekovnih ograničenja. Novoodređena sloboda, na mjesto srednjovjekovne istine spasenja, koja je bila norma svih istina, postavlja istinu samoizvjesnosti kojom čovjek utemeljuje sebe iz izvjesnosti svog bića. Sloboda samoodređenja otvara čovjeku mogućnost da sam odredi ono što je ustrojavajuće i nužno. Razvoj nove slobode do njezine punine omogućava čovjeku da sebe postavi kao gospodara prirode. Kao gospodar, on osigurava neograničen i apsolutan samorazvoj svih mogućnosti ljudstva koji vodi do potpune dominacije nad svim prirodnim resursima. Da bi se održao kao povlašteno biće, čovjek neprestano mora širiti krug svoje dominacije, osiguravajući sve više svojih mogućnosti kao sredstava svoje dominacije. Usp. Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, 124-130.

¹³ Usp. Martin HEIDEGGER, *Vorträge und Aufsätze*, 82-83, 86, 91-96.

¹⁴ *Isto*, 28: »Indessen spreizt sich gerade der so bedrohte Mensch in die Gestalt des Herrn der Erde auf. Dadurch macht sich der Anschein breit, alles was begegne, bestehe nur, insofern es ein Gemachte des Menschen sei. Dieser Anschein zeitigt einen letzten trügerischen Schein. Nach ihm sieht es so aus, als begegne der Mensch überall nur noch sich selbst.«

intervenira u prirodu te ga Heidegger stoga određuje kao prodirućeg sačinjatelja (*durchsetzende Hersteller*) koji opredmećuje ono dano. Čovjek usklađuje ono dano sa svojim potrebama izrađujući nove predmete gdje mu nedostaju potrebiti te premještajući one koji mu smetaju pri njegovim svakodnevnim sačinjavanjima. Htijenje volje nagoni čovjeka na namjerno prodiranje, a iz volje htijeto htijenje uvijek se je već odlučilo prema bezuvjetnom zapovijedanju. Prodiruće sačinjanje koje određuje totalitet djelovanja novovjekovnog čovjeka postavlja njega kao gospodara koji ima bezuvjetnu vlast. Omnipotentna moć njegova htijenja svojom zapovijedi primorava sve prisutno u svoje područje te ono postaje sirovina za prodiruće sačinjavanje. Iako je čovjek gospodar koji ima bezuvjetnu vlast, ni on nije izostavljen iz prodirućeg sačinjavanja. On je izjednačen s preostalim bićima i sveden na materijal. On je materijal koji svojom voljom i htijenjem osigurava izvjesnost budućih ciljeva prodirućeg sačinjavanja. Njegova je vlast iluzija jer njegovim zapovijedima i djelovanjima upravlja postav koji osigurava bezuvjetno upravljanje neograničenog prodiranja sačinjavanja svijeta. Čovjeka ugrožava iz postava generiran stav da tehničko uspostavljanje dovodi svijet u red, posebice ideologija da se miroljubivim rukovanjem energijama prirode može učiniti življenje podnošljivijim i sretnijim za cjelinu.¹⁵

Čovjeku u svijetu u kojem vlada postav kao skrivena bit dominacije znanstveno-tehničkog svijeta¹⁶ ono prisutno je dano samo kao predmet njegovih predstava te on ne dopire u ono otvoreno neskrivenosti bitka. Prazninu bitka čovjek dovršenja metafizike pokušava ispuniti neprestanim organiziranjem cjeline postojećeg na temelju izračuna. Zapriječen put u ono otvoreno odvraća čovjeka od odnosa spram bitka te je zato on u rastanku spram otvorenoga. Postav postavlja ono prisutno izvan neskrivenosti te prestaje biti važno je li ono prisutno dano kao neskrivenost u odnosu spram drugog koje je u skrivenosti. Umjesto njegovanja odnosa skrivenosti i neskrivenosti, gdje vlada postav, sve je poravnato u jednakoj udaljenosti i zamjenjivoj jednakovrijednosti. Postav izmješta bitak izvan neskrivenosti pa je u postavu razriješeni bitak sveden na ostavu. Svedenost na ostavu znači da se ono prisutno razumijeva samo kao

¹⁵ Usp. Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, 288-292.

¹⁶ Habermas u eseju *Tehnika i znanost kao ideologija* polazi od stava da je uz institucionalizaciju znanstveno-tehničkog razvoja (koja je epifomenalnost vladavine postava) vezana progresivna racionalizacija društva. To znači da tehnika i znanost prodiru u društvene institucije transformirajući tradicijske forme društvenog legitimiteta. Time, slijedeći Marcusea (usp. Herbert MARCUSE, *One Dimensional Man*, London – New York, 2007, 6-10), Habermas upozorava da vladavina sprege znanosti i tehnike nadilazi proizvodni proces te ima općedruštveni karakter. Usp. Jürgen HABERMAS, *Toward a Rational Society*, Boston, 1989., 81.

raspoloživo koje će biti potrošeno u iskorištavanju, a takvo crpljenje u potrošnji priječi pristup bitku i neskrivenosti. Postav je krajnja opasnost jer u njemu čovjek ne može prići neskrivenosti bitka.¹⁷ »Postav kao bit bitka premješta bitak izvan istine njegove biti razrješujući ga njegove istine. U bivanju postava sam bitak se razrješava istine svoje biti a pritom se u tom premještanju i sebeodlaganju nikada ne može odvojiti od biti bytka.«¹⁸

Povezanost postava i opasnosti Heidegger izvodi iz staronjemačkoga, tvrdeći da podudaranje staronjemačkog izraza za potjeru *fara* i toga što je opasnost na njemačkom (*Gefahr*) sugerira blisku povezanost. Postavljanje je postava u svojoj biti potjera (*Nachstellen*) jer bitak navaljuje i goni istinu biti bitka zaboravom. Postav je (bit) bitka bića tamo gdje se dovršava zaborav bitka jer se iz njega određuje prisutnost svega prisutnog. Sabiranje je postava opasnost jer bitak kao postav protjeruje sebe zaboravom svoje biti te je bit bitka u opasnosti. Kao takav postav je jedna od povijesnih metamorfoza bytka¹⁹ koja svijetom vlada na način zaborava neskrivenosti svoje biti. Razrješenje je bitka od neskrivenosti istine njegove biti ono opasno jer bitak je protjerao sebe zaboravom svoje biti. To se najčešće pogrešno shvaća jer u epohi postava, epohi dovršenja zaborava bitka, bytak nema karakter opasnosti. Karakter opasnosti izostaje jer postav zakrčuje bit opasnog te se ne primjećuje bit bytka koja u sebi biva kao opasnost istine njegove biti. Opasnost je zakrivena kroz povijesne epohe zaborava bytka te sve

¹⁷ Usp. Martin HEIDEGGER, *Bremen und Freiburger Vorträge*, GA 79, Frankfurt am Main, 1994., 54-55.

¹⁸ Martin HEIDEGGER, *Bremen und Freiburger Vorträge*, 52: »Das Ge-Stell als Wesen des Seins setzt das Sein aus der Wahrheit seines Wesens heraus, entsetzt das Sein seiner Wahrheit. Indem das Ge-Stell west, entsetzt sich das Sein selber der Wahrheit seines Wesens, ohne doch jemals in diesem Entsetzen und Sichabsetzen von Wesen des Seyns sich trennen zu können.«

¹⁹ Heidegger uvodi termin Bytak (*Seyn*), izveden iz staronjemačkog termina, da bi naglasio razliku između metafizičkog pojma bitka (*Sein*) i dinamičkog značenja koji bitak poprima u njegovim kasnim spisima. Usp. Martin HEIDEGGER, *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, GA 65, Frankfurt am Main, 1989. i Martin HEIDEGGER, *Besinnung*, GA 66, Frankfurt am Main, 1997. Heidegger misli bytak kao povijesnu mijenu stjecaja bitka. Dinamična bit bytka nosi u sebi mogućnost da se on daruje u svojoj istini, da se pokaže u raznolikosti svojih ozbiljenja kroz povijest bitka. Bytak u sebe obuhvaća sva povijesna utjelovljenja pokušaja mišljenja bitka. Početak izvornog stjecanja bitka i čovjeka jednoga drugome zbio se u predsokratovskoj misli te se zgodimice u povijesti otvara mogućnost njegova nastavka. Mogućnosti su nastavka uglavnom propuštene jer u povijesti filozofije dominira metafizičko razumijevanje bitka koje potire mogućnost nastavka izvornog stjecanja. O drugom se početku može govoriti kada u mišljenju zavlada utemeljujuća ugođenost koja ga vodi k bytku. Posebice suspregnutost (*Verhaltenheit*) u smislu čuvanja istine bitka budi u mišljenju težnju da ga štiti u njegovoj tajni. Usp. Martin HEIDEGGER, *Über den Anfang*, GA 70, Frankfurt am Main, 2005., 16-20 i Martin HEIDEGGER, *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, 73-103, 237-270.

metafizičke metamorfoze bitka od Platona do Nietzschea skrivaju opasnost. Vrhunac opasnosti nastupa u doba vladavine postava gdje umjesto temeljne opasnosti za bitak vidimo samo pojedinačne opasnosti i pogibelji. Posljedica je svake opasnosti nevolja (*Not*) koja nagoni u bespomoćnost i očaj, no u doba vladavine postava i ona je zakrčena. Čovjek se suočava samo s nizom pojedinačnih nevolja te u najjačoj nevolji usred najveće opasnosti vlada manjak nevolje. Manjak nevolje pokazuje se kao bludnja (*Irre*), koju ljudsko mišljenje mora proći da bi iskusilo bit bytka. Bludnja je skrivenost bitka čovjeku koju mora raščistiti da bi mu se pokazao bytak i njegova neskrivenost. Manjak nevolje pripada u regiju opasnosti jer dovodi u opasnost mišljenje bitka. Bludno je i opasno da se u doba postava ne mari za bitak te iščezava svaka vrsta otkrivanja neskrivenosti jer otkrivanje je svedeno na upravljanja u osiguravanju koje ne dopušta nijedan vid neskrivenosti bića. Unatoč tomu postav se kao bitak neposredno odnosi na čovjeka, samo on više nije u stanju misliti postav kao posljednje metafizičko utjelovljenje bytka. Postav je kroz svoje sabiruće izazivanje odgovoran za uspostavljanje takvoga zakrivajućeg odnosa čovjeka i bytka. Usprkos tomu što je doba vladavine postava najveća opasnost u kojoj je zastrt odnos čovjeka spram bytka, ne treba joj pridavati negativne konotacije. Ona kao krajnja opasnost dovodi do ruba zaborav bitka koji dominira poviješću filozofije. Time je ona ujedno i pripremni korak za stjecaj²⁰ jer ukazuje na očiglednu nuždu stjecaja.²¹ »Bit tehnike je postav. Bit postava je opasnost. Bytak je u svojoj biti sama opasnost.«²²

2. Pjesnički put u pravost egzistencije

Umjetničko stvaranje Heidegger smatra povlaštenom vrstom iznošenja kroz koju ono spasonosno prodire u vladavinu postava. Umjetnost zauzima posebno mjesto jer ona je stvaranje koje izvodi biće u prisutnost, pružajući mogućnost

²⁰ Heidegger priznaje da je stjecaj koji je ključna riječ u službi mišljenja neprevodiv, a stjecanje treba razumijevati u kontekstu izvornog značenja stjecanja kao stavljanja »pred oči«, predočavanja (*er-äugen*) i time privajanja pogledom. Kao takav, stjecaj za Heideggera označava uzajamnost supripadanja čovjeka i bitka. On je titrava oblast u kojoj čovjek i bitak dosežu jedno drugo u svojoj biti bez metafizikom nametnutih zakrivanja. U stjecaju bitak je stavljen »pred oči« čovjekovu mišljenju te se daje u svojoj istini kao skrivajuće razotkrivanje. Uzajamnost čovjeka i bitka u stjecaju odvija se kroz jezik jer bitak oslovljava mišljenje govorom jezika. Usp. Martin HEIDEGGER, *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, 9-36.

²¹ Usp. Martin HEIDEGGER, *Bremen und Freiburger Vorträge*, 54-56.

²² *Isto*, 54: »Das Wesen der Technik ist das Ge-Stell. Das Wesen des Ge-Stells ist die Gefahr. Das Seyn ist in seinem Wesen die Gefahr seiner selbst.«

razotkrivanja neskrivenog. U umjetničkom djelu u stjecaju istine²³ biće stupa u neskrivenost koja je moguća samo zato što se u djelu biće otvara u svojem bitku. Djelobitak djela prebiva samo u području otvorenom raskrivanjem bića u djelu. U tom području otvorenosti prostranstvo je razmješteno na poseban način tako da djelo u otvaranju oblikuje (*Aufstellen*) svijet i uspostavlja (*Erstellen*) zemlju. Djelo, dakle, počiva na uzajamnosti svijeta i zemlje jer se svijet temelji na zemlji, a zemlja prožima svijet. U oblikovanju svijeta djelo drži otvorenim ono otvoreno svijeta, a da pritom ono zemljano i tvarno ne nestaje, već izlazi u ono otvoreno svijeta djela. Uspostavljanje zemlje jest njezino sebezatvarajuće iznošenje u ono otvoreno svijeta. Iz navedenog slijedi da je uzajamnost svijeta i zemlje suprotstavljanje, no pritom nije riječ o suprotstavljanju koje je nesvršivo trvenje u kojem svaka strana teži nadvladati drugu. Umjesto toga, suprotstavljanje svijeta i zemlje jest prijepon (*Streit*) u kojem se zbiva samoisticanje (*Selbstbehauptung*) oprečnosti, u kojem se sudionici prijepona pokazuju u jednostavnoj prisnosti koja ističe njihovu nezamjenjivu posebnost. U prepiranju tog prijepona sabrano je djelo, pa je djelobitak djela prepiranje prijepona svijeta i zemlje. U prisnosti prijepona mirovanje u sebi počivajućeg djela ima svoju bit.²⁴ »Zemlja ne može biti bez onoga otvorenog svojstvenog svijetu, ako se sama kao zemlja treba pojaviti u oslobođenoj navali svoga sebezatvaranja. Svijet pak ne može odlebdjeti zemlji, ako kao vladajuća širina i putanja svekolikog bitnog usuda treba da se temelji na nečem Odlučenom.«²⁵

U prepiranju prijepona djela izborna je istina pa se u umjetničkom djelu zbiva neskrivenost bića u cjelini. Prosvjetlina je prosvjetljujuća sredina zahvaljujući kojoj je biće u određenoj mjeri neskriveno. Ona je mjesto na kojem se

²³ Potrebno je razjasniti Heideggerovo inzistiranje na određenju istine kao neskrivenosti te terminološko davanje prednosti potonjoj. Naime, da bi ju jasno terminološki odijelio od tradicijski dominantnog, dakle određenja istine kao ispravnosti (*Richtigkeit*) koje se sastoji u podudaranju iskaza i stvari, Heidegger učestalo za istinu rabi izraz »neskrivenost«, upućujući na iskonsko grčko određenje istine kao ἀλήθεια, odnosno danosti bića u neskrivenosti njihova bitka. Određenje istine kao ispravnosti iskaza za Heideggera ostaje problematično zbog prirode podudaranja. Iskaz mora biti upravljen prema stvari s kojom se podudara, a spoznaja je stvari isto tako posljedica podudaranja. Na kraju proizlazi da je istina podudaranje iskaza s onim podudaranim, tj. stvari, koje se također mora podudarati s podudaranjem spoznavanja. Takvo određenje istine za Heideggera ostaje bestemeljno i neodređeno u svom podrijetlu te je ono što takvo određenje istine drži samorazumljivim u svojoj osnovi krajnje nejasno. Usp. Martin HEIDEGGER, *Vom Wesen der Wahrheit*, GA 34, Frankfurt am Main, 1988., 1-9.

²⁴ Usp. Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, 32-35.

²⁵ *Isto*, 35: »Die Erde kann das Offene der Welt nicht missen, soll sie selbst als Erde im befreiten Andrang ihres (Sichverschließens) erscheinen. Die Welt wiederum kann der Erde nicht entschweben, soll sie als waltende Weite und Bahn alles wesentlichen Geschickes sich auf ein Entschiedenes gründen.«

bitak daje vidjeti u svojoj sebeskrivajućoj neskrivenosti: on se daje vidjeti kao bitak bića i sakriva se kao bitak.

Prosvjetlina je uvjet mogućnosti čovjekova pristupa biću koje on sam nije i koje on jest. Biće se na prosvjetlini daje vidjeti kroz dvostruko prikrivanje: prikrivanje kao jednostavno zakazivanje (*Versagen*) ili prikrivanje kao zakrčivanje (*Verstellen*). Kada je prikrivanje zakrčivanje, nastaje privid jer jedno se biće gura pred drugo te ga prekriva, pa se ono ne pokazuje kao ono samo, već kao nešto što nije. Za razliku od njega, jednostavno zakazivanje neodjeljivo je pripadno neskrivenosti bića jer biće se uvijek skriva dok se daje u svojoj neskrivenosti. Neskrivenost se ne može shvatiti kao karakter bića samog jer je zbivanje koje se povremeno odvija na prosvjetlini kao igra jednostavnoga zakazivanja i zakrčivanja. Igra prikrivanja nije zastranjenje neskrivenosti, već je prikrivanje pripadno biti neskrivenosti jer je svako davanje bića uvijek i njegova uskrata (*Verweigerung*). Budući da se na prosvjetlini biće pokazuje skrivajući se, prikrivanje je kao jednostavno zakazivanje početak prosvjetline rasvijetljenog, točnije uskrata kao zakazivanje neizbježno je podrijetlo prosvjetline. Drugim riječima, prikrivajuća je uskrata ishod suprotstavljanja izvornog praprijepora između prosvjetline i prikrivanja.²⁶ Kroz taj izvorni praprijepor osvojeno je poprište (*Streitraum*) – otvorena sredina u kojoj biće ustoji (*hereinstehen*) i iz koje se povlači. Poprište je mjesto rasvijetljeno (*Gelichtete*) prosvjetlinom u kojem se zbiva neskrivenost kao iznošenje istine u ono otvoreno. Dakle, istina je kao neskrivenost praprijepor prosvjetline i prekrivanja u kojem prosvjetlina otvorenosti i smještaj na rasvijetljeno mjesto čine jednu bit istinozbivanja. Neskrivenost kao bit istine zbiva se samo ukoliko joj je dostupno biće koje će oblikovati u neskrivenosti i time zauzeti svoje stojište (*Stand*). Otvorenost bića na prosvjetlini oblikuje ispunjeno mjesto prisutnosti na kojem se biće daje u svojoj neskrivenosti. Neskrivenost kao bit istine mora se smjestiti u biće da bi postala istinom. Neskrivenost je usmjeren prema umjetničkom djelu kao povlaštenoj vrsti bića koje pruža istaknutu mogućnost smještaja istine. Umjetničko je djelo najprikladnije za smještaj istine u ono otvoreno jer je neponovljivo jedinstveno. Njegovo pro-iz-vođenje izvodi u prisutnost biće koje nije bilo prije niti će ikad kasnije bivati. Smještaj neskrivenosti u umjetničko djelo raskriva biće u njegovu bitku te iznosi neskrivenost bića u cjelini. Neskrivenost cjeline bića rastvara pristup sebeskrivajućem bitku. Na taj je način sebeskrivajući bitak prosvijetljen u djelu jer na prosvjetlini oblikovano svjetlo (*Licht*) sklapa svoje sijanje (*Scheinen*) u djelo. U umjetničkom djelu svjetlo sebeskrivajućeg bitka jest ono što je lijepo. Stjecaj baštinen iz

²⁶ Usp. *Isto*, 39-41.

umjetničkog djela jest onaj u kojem se kroz neskrivenost pojedinačnog bića pruža neskrivenost cjeline bića, kroz koju se pak rasvjetljava sebeskrivajući bitak.²⁷ »U van Goghovoj slici zbiva se istina. To ne znači da nešto predručno biva ispravno preslikano, nego u očitovanju priborobitka obuće, biće u cjelini, svijet i zemlja u svojoj protuigrri dopijevaju u neskrivenost.«²⁸

Istina nije samo praprijepor prosvjetline i prikriivanja, već iz njega proi-
stječe prijepor onog otvorenog svojstvenog svijetu i sebezatvarajuće zemlje. Biće
neskriveno u djelu mora imati bitne crte prijepora u kojem je ostvareno jedin-
stvo svijeta i zemlje. Zemlja osigurava tvar za stvaranje djela, a takva upotreba
zemlje kao materije nije iskorištavanje zemlje, već se u djelu zemlja oslobađa
za nju samu. Zemlja je oslobođena jer se ističe kroz svoj prijepor sa svijetom u
zajedničkom uspostavljanju istine u djelu. Svijet je s druge strane u djelu nazočan
kao mjesto oblikovanih bića u neskrivenosti, tamo gdje je iznesena oblikovana
tvarnost zemlje. Dakle, djelo može nastati tek kad zemlja uzme u sebe natrag ris
(*Riss*)²⁹ onoga što treba proizvesti. Ris povraćen u zemlju iznosi svijet i zemlju u
njihovu sebestičućem prijeporu oblikujući pomoću risa od zemlje lik (*Gestalt*).
Stvorenost je djela utvrđenost istine u lik.³⁰

Istinitost djela kao istine ukovane u lik nije uspostavljena pukim djelo-
bitkom djela. Za ostvarenje istine potreban je čovjek kao onaj kojem je djelo
povjereno na čuvanje jer samo je njemu dostupna neskrivenost utvrđena u
djelo. Samo je onaj čovjek koji pristupa začudnosti umjetničkog djela time što
je zakočio svakodnevno djelanje sposoban postati čuvar neskrivenosti. Umjet-
ničko djelo, jer je proizvod koji u sebi ne nosi uputu svoje korisnosti, ugađa
čovjeka u stanje začudnosti, koje je pripremi korak za istajanje (*Innesteheren*) u

²⁷ Usp. *Isto*, 41-49.

²⁸ *Isto*, 43: »Im Gemälde van Goghs geschieht die Wahrheit. Das meint nicht, hier werde etwas Vorhandenes richtig abgemalt, sondern im Offenbarwerden des Zeugseins des Schuhzeuges gelangt das Seiende im Ganzen, Welt und Erde in ihrem Widerspiel, in die Unverborgenheit.«

²⁹ Heidegger tumači značenje ove imenice (*Riss* – pukotina, brazda) kada govori o jedinstvu biti jezika. On upućuje na povezanost značenja imenice *Riss* sa značenjem srodnoga glagola (*ritzen* – zarezati, zaderati, ogrebat). Pritom ističe da dijalekt čuva značenje »izbrazdati« u smislu »napraviti brazde« za glagole *aufreissen*, *umreißen*, koji na standardnom jeziku ima značenje »preorati«. »Izbrazdati« je značenjski znakovito za Heideggera jer brazde otvaraju zemlju za polaganje sjemena. Usp. Martin HEIDEGGER, *Unterwegs zur Sprache*, GA 12, Frankfurt am Main, 1985., 252. Pejović s druge strane prilikom prijevoda *Izvora umjetničkog djela* smatra da je *Riss* u njemačkom krajnje dvoznačan te ga Heidegger isto-
dobno rabi u oba značenja, raskola i nacrtu. Na temelju navedenog on prilikom prijevoda ostaje blizak izvorniku te *Riss* prevodi s »ris«, za koji smatra da i u hrvatskom jeziku označava dvoznačnost: rascjep i ris u smislu risanja. Usp. Danilo PEJOVIĆ, Heidegger i bit umjetnosti, u: Martin HEIDEGGER, *O biti umjetnosti*, Zagreb, 1959., 60.

³⁰ Usp. Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, 50-54.

otvorenosti bića. Čovjek je čuvar kada istajava u otvorenosti u kojoj mu se daje neskrivenost bitka bića oblikovana u djelo, puteći ga u blizinu sebeskrivajućeg bitka. »No ako i neko djelo ne nađe one koji čuvaju, ne nađe neposredno tako da oni odgovaraju istini koja se zbiva u djelu, onda to nipošto ne znači, da je djelo također djelo i bez onih koji čuvaju.«³¹

Da bi bio čuvar, čovjek mora biti ugođen i raspoložen za ekstatičko sebe-upuštanje (*Sich einlassen*) u neskrivenost bića. On je raspoložen ukoliko djeluje od-lučnošću (*Entschlossenheit*) koja mu nalaže da se iz obuzetosti (*Befangenheit*) bićem uputi prema otvorenosti bitka. Bit je njegova opstojanja izdržavajuće istajanje (*ausstehendes Innestehen*) u onome što se pokazuje u razmicanju (*Auseinander*) prosvjetline. Njegovo je čuvanje djela znanje htijenja pribivanja u istini djela, od-lučnost da ustoji u priporu što ga je djelo sklopilo u ris. Čuvar teži svoje znanje o htijenju ustojnosti (*Inständigkeit*) podijeliti s drugima da bi i oni bili uvučeni u pripadnost istini koja se zbiva u djelu.³² »'Ali gdje je opasnost, također raste ono spasonosno.' Promislimo pažljivo te Hölderlinove³³ riječi.... Ali 'spasiti' govori više. Spasonosno je doseći bit, da bi se bit nečega istom iznijela do svog pravog sijanja.«³⁴

³¹ *Isto*, 54: »Wenn aber ein Werk die Bewahrenden nicht findet, nicht unmittelbar so findet, daß sie der im Werk geschehenden Wahrheit entsprechen, dann heißt dies keineswegs, das Werk sei auch Werk ohne die Bewahrenden. Es bleibt immer, wenn anders es ein Werk ist, auf die Bewahrenden bezogen...«

³² Usp. *isto*, 55-56.

³³ Heidegger u svom djelu ekstenzivno interpretira Hölderlinovo pjesništvo. Analizi Hölderlinove poezije posvetio je monografiju pod nazivom *Tumačenja Hölderlinova pjesništva* (Martin HEIDEGGER, *Erläuterungen zu Hölderlins Dichtung*, GA 4, Frankfurt am Main, 1981.) te je tri semestra predavao o Hölderlinovim himnama: Germaniji i Rajni 1934. (Martin HEIDEGGER, *Hölderlins Hymnen »Germanien« und »Der Rhein«*, GA 39, Frankfurt am Main, 1999.), pramišljajućem sjećanju 1941. (Martin HEIDEGGER, *Hölderlins Hymne »Andenken«*, GA 52, Frankfurt am Main, 1992.) te *Ister* 1942. (Martin HEIDEGGER, *Hölderlins Hymne »Ister«*, GA 53, Frankfurt am Main, 1993.). Interpretacija učestalo prerasta u oblikovanje vlastitoga pojmovlja na temelju Hölderlinove poezije, npr. pojmovi svetog, zemlje, neba, smrtnika, božanskog jezika i pjesništva. Navedeno je u skladu s Heideggerovim stavom da pjesništvo pruža prethodnicu misaonom dolaženju u blizinu bitka. Za razmatranje Heideggerova poimanja tehnike tumačenje je Hölderlina značajno jer pruža uvid u naličje svijeta tehnike. Naime, upravo pojmovlje koje Heidegger apstrahira iz Hölderlinove poezije pruža smjerokaz za napuštanje računajuće-planirajućeg nalagajućeg ispostavljanja komada ostave. Nažalost, opsežnost građe onemogućava da se u ovom radu podastre kako Hölderlinovo pjesništvo pruža alternativu svijetu tehnike.

³⁴ Martin HEIDEGGER, *Vorträge und Aufsätze*, 29: »'Wo aber Gefahr ist, wächst Das Rettende auch.' Bedenken wir das Wort Hölderlins sorgsam.... Aber 'retten' sagt mehr. 'Retten' ist: einholen ins Wesen, um so das Wesen erst zu seinem eigentlichen Scheinen zu bringen.«

Pjesništvo³⁵ u užem smislu kao govorno umjetničko djelo ima poseban položaj u cjelini umjetnosti. Ono je jedina mogućnost da se posred vladavine postava otvori blizina pravog sijanja samoskrivajućeg bitka. Pjesnici su izvorni čuvari djela jer ih njihova bit usmjerava prema bitku. Usmjerenost prema bitku jamči da će ih posvojiti stjecaj kao davanje onoga da se ima na prosvjetlini. Pjesnici su oni odvažniji koji iz slobode čuju zov blizine neskrivenosti bitku. Upravo zato njima pripada moć započinjanja okreta (*Kehre*) od bezuvjetnog opredmećenja postava te otvaranje mogućnosti drugog početka. Pjesnici dovode ono spasonosno posred krajnje opasnosti vladavine postava. U njihovu pjevanju prosijava svjetlo onog spasonosnog koje dopušta čovjeku da zapazi svoju bit.

Prvi pjesnik koji je prema Heideggeru onaj odvažniji koji je prepoznao opasnost nihilizma i vladavine postava bio je Rilke. On u svojoj poeziji pokušava nadići izračunavajuće spoznavanje i namjerno prodiranje postava koji svodi čovjeka i ostala bića na ostavu. Čovjek koji kao poslušnik postava sudjeluje u bezuvjetnom opredmećivanju u rastanku je prema otvorenom. On je nezaštićeni koji se može okrenuti prema onom otvorenom ukoliko uvidi da ga ugrožava nezaštićenost. Nezaštićenost ga ugrožava gubitkom mogućnosti pripadanja otvorenom jer odnos je spram zaštite moguće ostvariti samo unutar postava. Odvažniji opstojе u sigurnosti koja je izvan zaštite jer je izvan opredmećujućeg odvrćanja od onog otvorenog. Sigurnost je sklonjeno počivanje u sprezi cjelovitoga odnosa koji nastaje kao sigurnost u otvorenom. Heidegger ističe da ono otvoreno Rilkeovih odvažnih nije ono otvoreno u smislu neskrivenosti, ono ne doseže susretanje bića u njegovu bitku, već odgraničava biće u čistom odnosu predstavljanja. Predstavljanje je odgraničavanje (*Entschränken*) jer isključuje ljude iz neposrednosti svjetske otvorenosti te ih smješta u odgraničeni prostor njihovih predstava. Pjevanje (*Dichten*) Rilkeovih odvažnih predlaže okret od namjernog prodiranja karakterističnog za dominaciju postava prema predstavljanju u odgraničenom prostoru svijesti. Okret se tiče okretanja od znanstvene

³⁵ Pejović ističe da za Heideggera mišljenje i pjesništvo imaju isti izvor jer pjesništvo i bitno mišljenje svako na svoj način iskazuje kazu istine bitka. Navedeno je u skladu s Heideggerovim bilješkama za predavanja o mišljenju i pjesništvu, gdje on kaže da je ono pravo za mislioca i pjesnika to da obojica primaju smišljanje (*sinnen*) od kaze te su oni pravi čuvari riječi u jeziku. Nadalje Heidegger ističe da posljednji metafizički filozof Nietzsche nije slučajno filozof-pjesnik te da Hölderlin ono što je u njegovu pjevanju dalekosežno i sveprikriveno duguje filozofiji. Usp. Martin HEIDEGGER, *Nietzsches Metaphysik, Einleitung in die Philosophie – Denken und Dichten*, GA 50, Frankfurt am Main, 1990., 94-95. Pešić također upozorava da jezik filozofije uvijek iznova upućuje u blizinu pjesničkog kazivanja. Usp. Boško PEŠIĆ, *Portreti filozofije*, Zagreb, 2019., 34. Ono što je (navlastito) pjesniku i misliocu jest da obojica primaju smišljanje od riječi koje sklanjaju u kazi, tako da su mislilac i pjesnik pravi čuvari riječi u jeziku.

proračunavajuće svijesti do unutarnjeg prostora srca u kojem su predmeti dani sjećanjem. Kazivanje pjesnika unosi neokrnjenu svjetsku cjelinu ljudskog bivanja u unutarnji prostor srca te ga karakterizira težina napora prekoračenja od onog predstavljenog vidom u svijesti karakterističnoj za vladavinu postava do reminiscencije u unutrašnjosti srca. Sjećanje pjevajućih u srcu treba stvoriti ograničeni prostor sigurnosti koji je izvan nezaštićenosti. Pjesnici su preokrenuli rastanak prema onom otvorenom i pounutрили njegovo neizbavljajuće u neokrnjenu cjelinu. U onom neizbavljajućem je time iskovan prostor onog izbavljajućeg. Za Heideggera ostaje sporno takvo svođenje neokrnjenosti bitka bića i time bitka samog na unutrašnjost predstavljenosti u pjevanju srca. Zato za Heideggera Rilke ostaje metafizički pjesnik čija zasluga leži u dospijevanju na trag onog izbavljajućeg u oskudnom vremenu, upućujući poziv pjesniku koji bitno pjeva. Hölderlin je pjesnik koji bitno pjeva i time prethodnik pjesnika u oskudnom vremenu. On je onaj čije pjesništvo pruža izbavljenje u mraku svjetske noći. Pjesnik pjeva o prosvjetlini koja je mjesto određeno svijetljenjem bitka u kojem se on objavljuje. Prethodnik je to čije pjesništvo daje znak svetom u kojem se pokazuje blizina samoskrivajućeg bitka. Iako je prethodnik, njegov dolazak ostaje nemogućnost u oskudnosti svijeta postava te on nikad neće biti onaj koji će zauzeti svoje mjesto u budućnosti. Umjesto toga, u nadolasku pjevanja njegovih riječi prisustvuje budućnost, u smislu sabiranja usuda bilosti koji nije ni ono proteklo, ni buduće, ni vječno kao zamrznuto prolazno, već je stjecaj koji u svom predskazanju ostavlja trag na one koji su voljni slušati.³⁶ Pjesnici su kao oni predskazujući prethodnici koji prije drugih smrtnika iskušavaju bezdan (*Abgrund*) te krče put drugim smrtnicima. Ostali tek moraju naučiti čuti pjevanje tih pjesnika da bi bili kadri nadići opsjenu raščlanjujućeg računanja bića.³⁷

Pjesnici su umjetnici riječi koji su ugođeni da čuju oslovljavanje jezika, a da bi se to razumjelo, potrebno je izložiti pravi pojam jezika (*Sprache*). Jezik nagovara čovjeka i, ukoliko se ne oglašuje, on je slušatelj jezika u kojem se daje vidjeti biće u neskrivenosti njegova bitka. On je tada slobodan i raspoložen za oslušivanje nagovora bitka iznesenog u pririjeku (*Zuspruch*) jezika (*Sprache*). Čovjek odgovara slušajući nagovor pririjeka jezika kojim svraća pogled na svoje biti. Slušajućem odgovaranju nagovora bitka čovjek je vraćen u svoju bit te mu je objelodanjeno da je onaj koji je usmjeren prema bitku. Slušajuće je odgovaranje razgovor (*Gespräch*) u kojem bogovi pririjekom jezika nagovaraju čovjeka oslovljavajući ga, a on im odgovara slušajući. Čovjekovo slušajuće odgovaranje

³⁶ Usp. Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, 289-312.

³⁷ Usp. *Isto*, 62.

imenuje bogove te se u isti mah imenovanjem njegovim riječima pojavljuje svijet. Odgovor na božje oslovljavanje izvire iz odgovornosti ljudskog usuda jer čovjek je božjim nagovorom doveden pred odluku da se obeća ili uskrati bogovima.³⁸

Jezik govori čovjeku, a u njegovu kazivanju biće se pokazuje čovjeku u skrivajućem otkrivanju. Iznošenje u ono otvoreno u skrivajućem otkrivanju jest najavljanje (*Ansagen*), koje je nabacivanje (*Entwerfen*) u kojem se pokazuje kao što biće dolazi u ono otvoreno. Nabacivajućim najavljanjem uklanja se prikrivanje i ustezanje bića te se pokazuje neskrivenost. Govor je jezika kazivanje koje u svojem nabacivanju iznosi kazu (*Sage*) neskrivenosti bića. Govor nije jedini način kazivanja; jednako učinkovito kao izgovoreno kazuje i neizgovoreno. Neizgovoreno ostaje skriveno jer biće se opire pokazivanju u govoru te ostaje neobjelodanjeno. Neobjelodanjeno skriveno kazuje svojim opiranjem da se pokaže u govoru. To što se određena bića ustežu od pokazivanja u govoru u svojem bitku, a druga se razotkrivaju, za Heideggera predstavlja tajnu (*Geheimnis*). Govor kao kazivanje čini bit jezika koji daje ili uskraćuje biće u svom bitku. Kazom nazivamo cjelinu jezične biti koja sabire kazivanje kao pokazivanje te u skladu s time Heidegger kazu određuje kao pokaznicu (*Zeige*).³⁹ »Jean Paul naziva prirodne pojave ‘duhovnim putokazima’. *Ono-bi(t)stvujúće(Ono bitstvujúće) jezika jest kaza kao pokaznica.*«⁴⁰

Kazu treba misliti kao pokaznicu jer njezino je kazivanje sebpokazivanje bića u njegovu bitku, koje jezikom iznosi svoju prisutnost. Dakle, jezik svojim kazivanjem nagovara čovjeka prema razotkrivanju neskrivenosti biti bića. Kada je slušatelj, čovjek dopušta da mu se pokaznicom biće iznese na vidjelo kao dostupno za njegovo opažanje. Slušatelj je pušten u kazu te sluša njezin bezvučni glas. U kazi postoji očekivanje (*Gewähren*) te samo kroz očekujuće slušanje bezvučni glas kaze kroz čovjekov govor postaje onaj u kojem je izneseno ono bivstvujúće jezika, imenovano biće u njegovu bitku. Slušanje govora jezika prethodi svakom čovjekovu vidu uobičajenog auditivno-verbalnog iskustva s pojedinačnim jezikom. Čovjek je sposoban govoriti određeni jezik samo zato što je prethodno slušao kazu govora jezika.⁴¹

Kaza oslovljava čovjeka te vlada njegovim govorenim i neizgovorenim, ona je odgovorna za pojavljivanje svakog prisutnog i iščezavanje onog odsutnog u čovjekovu govoru. Stjecanje pokreće pokazivanje kaze jer ono izvodi ono

³⁸ Usp. Martin HEIDEGGER, *Unterwegs zur Sprache*, 37-39.

³⁹ Usp. *Isto*, 239-242.

⁴⁰ *Isto*, 242: »Jean Paul nennt die Erscheinungen der Natur ‘den geistigen Zeigefinger’. *Das Wesende der Sprache ist die Sage als die Zeige.*«

⁴¹ Usp. *Isto*, 242-244.

prisutno i odsutno u njegovu svagdašnju navlastitost (*jeweilig Eigene*). Stjecaj je pribavljajuće stjecanje koje kazu kao pokaznicu pokreće u njezinu pokazivanju. Stjecaj pruža prosvjetlinu na kojoj se pokazuje ono prisutno u svom trajanju i iščezava ono odsutno. On se u pokazivanju kaze može iskusiti samo kao oče-kujuće koje nema ništa zajedničko ni sa slučajem ni zbivanjem događaja. On se ne može objasniti svođenjem na drugo, već samo iskusiti kao ono »da jest« (*es gibt*). Stjecaj sabire naris kaze i razvija ga u strukturu mnogostrukoga pokazivanja. Intuitivno podrijetlo odnosa između stjecanja i pokazivanja Heidegger utemeljuje u Goetheovim stihovima u *Faustu* u kojima se glagol »stjecati« (*eignen*) upotrebljava u značenju sličnom glagolu »pokazati se« (*sichzeigen*):⁴²

»Uvijek upletena u praznovjerje:

Zla kob prisvaja, pokazuje se, opominje.«⁴³

Stjecaj posvaja čovjeka u kazu obećavajući sebe kao prisutnost prisutnog i odsutnost odsutnog. Samo onaj čovjek koji je posvojen u stjecaju u kazu doseže vlastitost svoje biti. Čovjeka koji je u vlastitosti svoje biti Heidegger naziva smrtnikom, pa je stjecaj zakon (*Gesetz*) koji smrtnike sabire u stjecanju njihove biti. Stjecaj predaje smrtnika opuštenosti (*Gelassenheit*) u kojoj je slobodan slušati kazu. Posvajanjem smrtnika u stjecaju krči se put kaze prema jeziku koja kroz smrtnike dobiva glas u smislu zvučanja riječi. Dakle, smrtnik je slušatelj kaze koji dovodi bezvučnu kazu svojim odgovaranjem do glasa. On u svojem govorenju kao slušanju bezvučne kaze zahvaća ono što treba iznijeti na otvoreno prenoseći primljeno u izgovoreno. Put je kaze prema jeziku porađajuća (*entbinden*) veza koja vezuje kazu uz stjecaj. Kaza je vezana uz stjecaj jer on je jedini način na koji ona može doći do glasa posvajajući čovjeka kao smrtnika. Samo čovjek koji je smrtnik na prosvjetlini stjecaja iskušava ono »da jest« bića kojim se ono daje ili uskraćuje. Na taj način stjecaj stječe čovjeka za svoju upotrebu, koristeći ga da ono što mu je pokazala kaza dovede do glasa odgovarajući slušanom.⁴⁴ Kaza je »struja tišine koja sama povezuje svoje obale, kazivanje i naše pokazivanje, tvoreći ih.«⁴⁵

Pjesništvo je kaza neskrivenosti bića. Pjesnici su kadri slušati bezvučnu kazu jezika kojoj odgovaraju imenujući i tako iznoseći u otvoreno ono što im je ona pokazala. Izgovoreno biće imenovanjem ne dobiva samo svoje ime, već

⁴² Usp. Martin HEIDEGGER, *Unterwegs zur Sprache*, 245-247.

⁴³ *Isto*, 247: »Von Aberglauben früh und spät umgarnt: Es eignet sich, es zeigt sich an, es warnt.«

⁴⁴ Usp. *Isto*, 248-251.

⁴⁵ *Isto*, 244: »... Sage der Strom der Stille, der selbst seine Ufer, das Sagen und unser Nachsagen, verbindet, indem er sie bildet?«

pjesnikovim kazivanjem bitne riječi imenovano je biće u svom bitku, dakle postaje znano kao ono koje jest putem riječi. Takvo je kazivanje pjesnika nabacivanje (*Entwerfen*) kojim neskrivenost sebe šalje u biće kao takvo te je biće dovedeno u ono otvoreno, gdje se pojavljuje u svom bitku. Zato se može reći da je pjesništvo prajezik začinjanja (*Stiftung*) bitka riječju. Samo imenovanjem pjesnikovim riječima moguće je dati trajnost (*Bleibende*) neskrivenosti bitka. Na prosvjetlini stjecaja daje se bitak u svojem razotkrivajućem skrivanju kao ono koje nosi biće u cjelini i njime vlada. Danost je bitka u stjecaju sijevanje koje se povlači u skrivenost čim se je dalo. Pjesnik daje trajnost bitku svojim pjevanjem opstojnosti bića, imenovanjem te na taj način sprječava otrgnuće bitka. Pjevanje je pjesnika izvorno imenovanje bogova i stvari u onome što one jesu, a kojim se sprječava otrgnuće bitka. Ukoliko se bitak stječe u nabacivajućem najavljanju pjesnika, otkazana (*Absage*) je pomutnja prikrivajućeg ustezanja bića. »Takvo je kazivanje nabacivanje svijetloga, u čemu biva najavljeno, kao što biće dolazi u otvoreno. Nabacivanje je okidanje jednoga hitca, kao koji neskrivenost sebe šalje u biće kao takvo.«⁴⁶

Nabacivajuće je kazivanje pjesnika kaza svijeta i zemlje, kaza o polju njihova prijepora i time blizine i daljine bogova. Pjesnik stječe moć imenovanja samo ukoliko je uhvatio migove (*Wink*) bogova. On je onaj koji stoji između bogova i naroda, u onome između koje odlučuje tko je čovjek i gdje obitava (*wohnen*). Pjevanje je pjesnika izvorno davanje da se obitava jer pruža čovjeku da bude utemeljen u građenju (*Bauen*) koje je u skladu s njegovom biti. Preostali vidovi čovjekova brigovanja na zemlji koji izgrađuju alate kojima rukuje vodeći računa o svom opstanku ne dotiču iskonsko čovjekovo obitavanje. Pjevanje pjesnika u njegovu pjesništvu utemeljuje čovjeka u građenju koje izgrađuje iskonsko čovjekovo obitavanje. Pjevanje je mjerenje koje se sastoji u uzimanju mjere za širinu ljudske biti. Pjesan pjesnika premjerava (*durchmessen*) ono između neba i zemlje kojim je otvorena odmjerenjena dimenzija čovjekova obitavanja. Dimenzija je čovjekova obitavanja ono između koje donosi nebo i zemlju jedno drugomu, jer iako je čovjek vezan za zemlju, on raspolaže sposobnošću upiranja pogleda u nebo. Bit je dimenzije čovjekova obitavanja ono osvjetljeno i time premjerljivo onog između. Premjeravanje ljudske biti njemu dodijeljenom dimenzijom vraća čovjekovo obitavanje u njegov temeljni ris (*Grundriss*). Pjesničko premjeravanje pronalazi mjeru na nebu u bogu kao onom koji ostaje nepoznat jer je njegovo sebezpoznavanje tajnovito. Nepoznati se bog objavljuje tako da se daje vidjeti

⁴⁶ Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, 61: »Solches Sagen ist ein Entwerfen des Lichten, darin angesagt wird, als was das Seiende ins Offene kommt. Entwerfen* ist das Auslösen eines Wurfes, als welcher die Unverborgenheit sich in das Seiende als solches schickt.«

kao onaj koji se skriva. Da bi pristupio sebeskrivajućem bogu, pjesnik u svom pjevanju mora napustiti svako nasilno zahvaćanje te umjesto toga slušati sabiruće razaznavanje (*gesammelten Vernehmen*) božanskog. Pjesnik sabirući razaznaje u svojoj pjesni kada u prizorima neba i zemlje doziva ono što se pojavljuje kao sebeskrivajuće. On mjeri kazujući prizore neba kao spojene (*fügen*) pojave onog stranog gdje je poslan nepoznati bog. On u prizorima vidi ono skriveno te ga u-slikava (*Ein-Bildungen*) kao ono njemu strano. »Zato su pjesničke slike u-slikavanja u osobitom smislu: nisu puke fantazije i iluzije, već u-slikavanja kao uočljiva uklapanja, onog stranog u prizor onog prisnog.«⁴⁷

Pjesnik u svojem kazivajućem slušanju sabirući razaznaje jasnoću i zvuk nebeskih pojava zajedno s njihovom tamom i šutnjom. U tim prizorima pokazuje se bog kao onaj začuđujući (*Befremden*), koji svojom odsutnom prisutnošću najavljuje svoju blizinu. Za razliku od prethodno izložene božanske mjere za premjeravanje onog između, ljudsku dimenziju mjere na zemlji pružaju samo pjesnici svojim pjevanjem koje pušta čovjekovo obitavanje u njegovu bit.⁴⁸ Pjesnikovo je kazivanje primanje i ponovno davanje migova: on prima migove od bogova u smislu sijevanja bitka te ih tumači narodu u smislu sjećanja njegove pripadnosti biću u cjelini. Tom glasu sjećanja naroda potrebni su tumači jer on često zanijemi te nije kadar kazivati istinito. To je moguće jer je kaza pjesnika stjecaj kojim narodu niče svijet i zemlja biva sačuvana kao ono zatvoreno.⁴⁹

Začinjanje bitka pjesništvom može biti trojako, a svakom od vidova začinjanja odgovara jedan vid čuvanja jer pjesnici su izvorni čuvari. Začinjanje je utemeljenje (*Gründen*) bivanja čovjeka jer tek je davanjem trajnosti bitku imenovanjem bogova i biti stvari čovjek postavljen u svoj temelj. Raznolikost njegova brigovanja koje poduzima obitavajući na zemlji ne dopire do njegova temelja. Čovjek je u svom temelju pjesnički jer je biće koje je u svojoj biti usmjereno na razotkrivanje sebeskrivajućeg bitka. Iz obuzetosti bićem on upućuje prema otvorenosti bitka, pa se bit njegova opstojanja određuje kao izdržavajuće istajanje na prosvjetlini. Kada je čovjek vraćen u svoj temelj, on dolazi do beskonačnog mira u kojem titraju svi odnosi. Utemeljivanju odgovara čuvanje koje je crpljenje (*Schöpfen*) jer neskrivenost bitka bića koja je dobačena u pjesničkom djelu zahtijeva da ju se izričitije iznese na vidjelo. Dobačeno je skriveno jer djelo je prijepor svijeta

⁴⁷ Martin HEIDEGGER, *Vorträge und Aufsätze*, 204: »Darum sind die dichterischen Bilder Ein-Bildungen in einem ausgezeichneten Sinne: nicht blose Phantasien und Illusionen, sondern Ein-Bildungen als erblickbare Einschlüsse des Fremden in den Anblick des Vertrauten.«

⁴⁸ Usp. *Isto*, 198-205.

⁴⁹ Usp. Martin HEIDEGGER, *Unterwegs zur Sprache*, 41-47; Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, 60-62.

i zemlje, a zemlja je temelj (*Grund*) koji se daje u svojem zatvaranju. Zemljani sebezatvarajući temelj crpi se tek pod utjecajem svijeta kao onoga koji vlada iz odnosa prema neskrivenosti bitka, otvarajući biće u pjesničkom nabačaju.

Pjesnikovo je kazivanje začinjanje i u smislu darivanja (*Schenken*) jer bit se i bitak bića ne mogu izvesti izračunom iz predručnog, već moraju biti darovani u slobodi. Začinjanje je slobodan dar jer kazivanje pjesništva pruža misaoni suvišak u odnosu na svakodnevna brigovanja čovjeka. Kroz darovani suvišak onog začudnog u umjetničkom djelu opovrgnuto je ono svakodnevno te ono postaje sporednim i nebićem. Darivanje i utemeljenje nose u sebi ono neposredovano početka (*Anfang*). Zato je treći vid začinjanja počinjanje (*Anfangen*), koje se začinje kroz čuvanje kao izazivanje (*Anstiftung*) prijepora istine. Izazivanje je prijepora potrebno jer u njemu leži početak koji iznosi puninu nečuvenog u njezinu prijeporu s čuvenim; nečuvenog koje potiče iz zemljanog elementa prijepora i čuvenog koje se veže u svjetsku otvorenost. Početak je uvijek skok u kojem je preskočeno sve nadolazeće jer on u sebi nosi obustavu svake vrste odnosa s čuvenim i poznatim. Na svakom početku biće se daje u djelu kao samopostavljanje (*Feststellung*) istine u lik, čime se iznosi neskrivenost bića i time i neskrivenost cjeline bića koja vodi u blizinu samoskrivajućeg bitka. Svakim takvim novim postavljanjem bića niče novi svijet. Prvi početak u kojem biće u cjelini dospijeva u svoju otvorenost u pjesničkom začinjanju dogodio se u staroj Grčkoj. Od Grčke naovamo možemo pratiti mijenu početaka koji su odredili zapadno mišljenje. Bitak koji je bio postavljen u djelo kod Grka u srednjovjekovnom se početku preobražava u otvoreno biće koje je dobilo lik Bogom stvorenog, a taj lik bio je ponovno promijenjen na početku novog vijeka kada je postalo predmetom kojim se može računati i gospodariti. Novovjekovni početak kao predmetno računanje i gospodarenje razotkriva da je već počela vladavina postava. Već tu, dakle, postoji potreba za pjesničkim otkrivanjem koje omogućava rast onog spasonosnog.⁵⁰

Začinjanje kao počinjanje koje vodi pjesnika u blizinu početaka povijesti metafizike ujedno je i mogućnost onog spasonosnog. U počinjanju on uviđa da upućenost čovjeka prema bitku nije privilegija suvremenosti, već je čovjek kroz cijelu povijest filozofije bio upućen na bitak jer mu po njegovoj biti pripada biti onaj kojega neskrivenost skrivenog nagoni na otkrivanje. Iako je čovjek onaj koji je upućen na bitak, početci mu razotkrivaju da razotkrivanje bitka nije nužnost, već da je zaborav bitka povijesti metafizike predodređen u povijesti bytka jer je čovjek slobodan oglušiti se zovu bitka. Kroz povijest filozofije mijenja se

⁵⁰ Usp. Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, 62-64.

samo devijacija koju stvara čovjekovo oglašivanje kazi. Primjerice, u novovjekovlju, ukoliko se filozofija oglašuje zovu blizine neskrivenosti, bitak je dan kao predstavljenost koja se zadržava kao određenje bitka sve dok svaka vrsta predstavljujućeg otkrivanja ne iščezne u onom bespredmetnom ostave. Dakle, ukoliko se čovjek oglašuje, upućen je prema zbiljskom koje se pokazuje kao postav i ostava, no ako sluša, on je upućen u područje gdje iz slobode u osvjetljavajućem otkrivanju biva u neskrivenosti bytka. To čovjeku govori da mora poduzeti napor da ostvari ono spasonosno, da bude onaj koji osluškuje zov blizine bitka koji ga vraća u njegovu bit. Ono spasonosno zahtijeva izvanredan događaj kojim čovjek doseže najveću blizinu usuda (*Geschick*) kojemu u svojoj biti pripada; usud kao sabiruće otkrivanje upućuje (*schicken*) čovjeka.⁵¹ »Izvesti na put – to u našem jeziku znači putiti. Mi nazivamo svako sabiruće pućenje koje izvodi čovjeka na put razotkrivanja – usud.«⁵²

Spasonosno je kada čovjek zahvaćanjem početaka povijesti bytka uvidi da je postav samo jedna od mogućnosti bivanja bytka. Čovjek se oslobađa vlasti postava stjecajem na prosvjetlini sijevanja bitka. On prestaje biti uronjen u ispostavljujuće nalaganje postava kao njegov izvršitelj i postaje onaj koji iz slobode razotkriva postav u svoj njegovoj negativnosti. On uviđa da je vladavina postava usuđena metamorfoza metafizike koju se ne može zaobići, niti ju čovjek svojim djelovanjem može protjerati. U mogućnosti takvoga izvornijeg otkrivanja leži ono spasonosno postava jer doba postava kao posljednja preobrazba bytka hipertrofiralo je zakrivljanje bitka te onome koji je voljan oslušivati postaje očigledno da je povijest bytka zastranila. U stjecaju razotkrivena vladavina postava mijenja se u izvornije stjecanje kroz koje je ograničena dominacija znanstvenotehničke sprege postava te je njezino omnipotentno djelovanje svedeno na za nju predviđenu oblast. Kroz pripadnost tom izvornijem otkrivanju čovjeku se ukazuje mogućnost drukčijeg određenja vlastite biti. Čovjek može postati onaj koji iz slobode zahvaća skrivajuće otkrivanje nad prosvjetlinom i njime je u stanju dovesti ono spasonosno posred opasnosti. Kada čovjek unutar opasnosti uviđa mogućnost rasta onog spasonosnog, on teži blizini svjetla onog spasonosnog. Ono što prosijava u svojoj neskrivenosti jest ono spasonosno za čovjeka jer mu dopušta da svrati pogled na najviše dostojanstvo svoje biti.⁵³ »Bit tehnike (postav) dolazi tek polako na vidjelo dana. Ovaj dan je do pukog tehničkog dana

⁵¹ Usp. Martin HEIDEGGER, *Vorträge und Aufsätze*, 26-27.

⁵² *Isto*, 25: »Auf einen Weg bringen – dies heißt in unserer Sprache: schicken. Wir nennen jenes versammelnde Schicken, das den Menschen erst auf einen Weg des Entbergens bringt, das Geschick.«

⁵³ Usp. *Isto*, 28-30, 32-34.

prepravljena svjetska noć. Ovaj je dan najkraći dan. S njime prijeti jedna jedina beskrajna zima... Ono izbavljujuće sebe uskraćuje. Svijet postaje bezizbavljiv.«⁵⁴

Zaključak

U kasnoga Heideggera nepravost bivanja čovjeka poprima obličje obitavanja pod onnipotentnom vlašću postava. Bivanje pod vlašću postava pokazuje se kao vlast tehničkog organiziranja postojećeg na temelju izračuna prirodosnastvenih spoznaja. U temelju takvoga organiziranja leži postav koji nalagajućim ispostavljanjem uključuje sve prisutno u kruženje koje ostvaruje prethodno zadane posljedice. Ukoliko je postojeće svedeno na tehnički izračun predviđenih učinaka, iščezava bilo kakva vrsta odnošenja spram bića u njegovu bitku. Prazninu bitka pokušava se nadomjestiti perpetuiranjem masovne proizvodnje koja kao zamjenu za odnos s bićem u njegovu bitku nudi uvijek nove proizvode spremne za korištenje.

Ljudska je egzistencija svedena na sudjelovanje u ispostavljajućem nalaganju postava koje se manifestira kao robovanje ciklusima proizvodnje i potrošnje. Čovjek je pod vlašću postava *animal rationale* jer njegov je život izjednačen s cikličnošću životinjskog nagonskog održavanja života. Unatoč tomu, takav je čovjek pod dojmom da je gospodar svega postojećeg koje mu je dano na raspolaganje da zadovoljava njegove apetite i ostvaruje ugodu. Njegovo je djelovanje izmanipulirano stavom da ukoliko poslušno sudjeluje u nalagajućem ispostavljanju postava, utoliko će življenje na Zemlji učiniti podnošljivijim i lakšim za cjelinu ljudskog roda. Iz te iluzije čovjek postava crpi svoju bit altruističnog ispostavljača koji opslužuje ispostavljajuće nalaganje postava. Egzistencija pod vlašću postava za Heideggera je krajnja opasnost jer upravljanje u osiguravanju eliminira svaki vid neskrivenosti. Na taj je način čovjek kao biće koje je po svojoj biti usmjereno na bitak osuđeno na egzistenciju izvan svoje biti. Krajnja je opasnost ujedno i prednost jer radikalnost nepravosti egzistencije čini izričitim potrebu za okretom.

Umjetničko stvaranje Heidegger smatra povlaštenom vrstom ljudskoga djelovanja kojim čovjek spasonosno prodire u vladavinu postava. Umjetnost u sebi nosi ono spasonosno jer se u njoj zbiva neskrivenost bića u cjelini. Umjetničko djelo kao ono neponovljivo jedinstveno posred masovne proizvodnje i potrošnje postaje jedino mjesto gdje se može skloniti mogućnost razotkrivanja neskrivenog – u smislu pristupa prema sebekrivajućem bitku na prosvjetlini

⁵⁴ Martin HEIDEGGER, *Holzwege*, 295: »Das Wesen der Technik kommt nur langsam an den Tag. Dieser Tag ist die zum bloß technischen Tag umgefertigte Weltnacht. Dieser Tag ist der kürzeste Tag. ... Das Heile entzieht sich. Die Welt wird heil-los.«

preko razotkrivanja bitka bića. Čovjek je kao onaj koji je po svojoj biti upućen na bitak pozvan postati čuvarom sebeskrivajućeg bitka u neskrivenosti bića u umjetničkom djelu. Pjesnici su izvorni čuvari jer su po svojoj biti usmjereniji prema bitku. Oni su oni smrtnici koji prije drugih žele slušati nagovor jezika u kojem govori bitak. Govor je jezika nijemo kazivanje koje u svojem nabacivanju iznosi kazu neskrivenosti bića. Kazom je pjesnik posvojen u stjecaj na prosvjetlini gdje mu se obećava prisutnost prisutnog i odsutnost odsutnog. Na prosvjetlini stjecaja bitak mu se daje kao sijevanje jer se skriva u trenutku svoga davanja. On se pokazuje u svom razotkrivajućem skrivanju kao ono koje nosi biće u cjelini i njime vlada. Pjesnik odgovara bezvučnoj kazi govora bitka imenujući ono što im je pokazala kaza. Imenovanjem pjesničkom riječju biće postaje znano kao ono koje jest te se pojavljuje u svom bitku. Pjesnik stječući iskušava bitak kao čisto »da jest« i time doseže vlastitost svoje biti. On stječe pravost egzistencije smrtnika kojeg usmjerava smrt kao nenadilaziva mogućnost koja ga svraća u njegovu bit bića usmjerenog na bitak.

Summary

THE SETUP AND FREEDOM

Martina VOLAREVIĆ

Faculty of Humanities and Social Sciences, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Lorenza Jägera 9, HR – 31 000 Osijek
mzezeljl@gmail.com

This article aims to establish the relation between Heidegger's philosophy before the turn (Kehre) and after the turn. The position of the article is that Heidegger's opus needs to be read as a whole, i.e., that the usual distinction between phenomenological fundamental ontology of existential analytics of existence and reflective poetry needs to be avoided. Accordingly, the article interprets, on the basis of existential of rightness and wrongness, the shift from human life under the authority of determined ordering of setup and poetic existence that acquires being. The poet remains in the rightness when he/she is capable to respond to the inaudible discourse of being while naming the existence in his/her poetry. He/she is in rightness because he/she is in harmony with his/her essence of existence directed to being, because with his/her poetic discourse he/she expresses existence in its being and, therefore, he/she is in the vicinity of being itself.

Keywords: *Martin Heidegger, rightness of existence, wrongness of existence, setup, turn, art, poetry.*